

ДЕРЖАВНЕ ЛІСІВНИЦТВО В УКРАЇНІ: СТАН РОЗВИТКУ І НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО УПРАВЛІННЯ НА ШЛЯХУ ДО ПРИБУТКОВОСТІ

О.І. Фурдичко
доктор економічних наук
доктор сільськогосподарських наук
професор, академік НААН

Інститут агроєкології і природокористування НААН
(Україна, м. Київ email: agroecologynaan@gmail.com)

В.Н. Бондар
аспірант
Інститут агроєкології і природокористування НААН
(Україна, м. Київ; email: bondarvolodymyr@gmail.com)

Досліджено питання розвитку лісівництва від заснування Лісового департаменту до наших часів, зокрема, з пропозицією змін до Лісового кодексу України. Доводиться необхідність осучаснити таксаційні показники і зміст порядку використання земель у державному лісівництві, зокрема за екологічними компонентами, з адаптацією до законодавства ЄС. Проведено аналіз таксаційних показників обліку й управління в державному лісівництві України на час Незалежності. Обґрунтовано аспекти управління в питаннях реформування лісового господарства і лісозаготівель у другій половині ХХ ст. Проаналізовано структурну динаміку розподілу земель лісових (лісів) за категоріями землекористування та екологічними компонентами лісових екосистем у складі землекористування Держлісагентства України за період з 1988–2011 рр. Обґрунтовано основні засади з реформуванням НПА у галузі державного лісівництва з часу проголошення незалежності, які здійснювалися і продовжують здійснюватися за принципами централізованого державного управління лісами, — без обліку видатків, доходів і обчислення рентабельності, — за надскладними механізмами обчисленнями рентної плати за лісові матеріали. З огляду на основні імперативи лісове законодавство України потребує кардинального удосконалення, починаючи зі складання термінів та їх визначення, адаптованих до термінів ЄЕК/ФАО ООН, із затвердженням на галузевому рівні за погодженням з Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, а також з НААН.

Ключові слова: департамент, доходність, компонент, лісівництво, лісовий фонд, лісогосподарського, самоокупності.

.....

Постановка проблеми. Приведений в преамбулі витяг зі статті 406 п. 3 щодо внесення зміни до Лісового кодексу України викликає немало сумнівів щодо його змісту і призначення. За роки незалежності нашої держави до ЛК України, цього основоположного для управління господарською діяльністю лісогосподарських підприємств нормативно-правового акту, вносили численні зміни і доповнення але економічна ефективність державного лісівництва, як галузі рослинництва, все ще залишається недосконалою. Спостерігається приховане намагання розглядати його з принципу централізованого радянського законодавства

«Усі ліси в Україні (раніше — СРСР) утворюють єдиний лісовий фонд».

Викликає сумнів також норма «Ліси на землях державної та комунальної власності, спеціалізовані лісогосподарські підприємства не є об'єктами державно-приватного партнерства», два зовсім різні об'єкти обліку і спостережень. Ліс за європейським законодавством є земля, вкрита лісовою рослинністю чи призначена для цього. Тому приведена норма, певно, має стосунок до Земельного кодексу України, до Лісового кодексу — жодного.

Лісогосподарські підприємства є суб'єктами організаційно-господарського поділу

земель лісогосподарського призначення певних адміністративно-територіальних утворень (районів, міст тощо), органами влади наданих їм у власність/постійне користування за юридичним посвідченням для здійснення ними лісогосподарського виробництва (ЛГВ). Організаційно-господарський поділ у лісовому господарстві складався століттями. У галузі державного лісівництва набув найповнішого і науково обґрунтованого розвитку в другій половині ХХ ст., що є переконливим для збереження й подальшого удосконалення державного ЛГВ в Україні. Норма ж про те, що «спеціалізовані лісогосподарські підприємства не є об'єктами державно-приватного партнерства» недоцільно вносити до Лісового кодексу, бо він не регулює порядок надання ЗЛГП в користування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над розв'язанням зазначених та суміжних проблем працювали такі науковці: І.Я. Антоненко, О.І. Фурдичко, А.М. Бобко, О.І. Дребот, В.Д. Байтала, В.Г. Дубін, О.В. Павліщук, Я.М. Лазаренко, І.М. Синякевич та багато інших відомих вітчизняних науковців. Однак аналіз публікацій цих авторів дає підстави для подальших досліджень у цьому напрямі з огляду на практичний аспект проблеми, що досліджується, зокрема розвитку й напрямів вдосконалення його управління на шляху до прибутковості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи значні теоретичні та методологічні дослідження, недостатньо уваги приділяється таким питанням: забезпечення збалансованості розвитку лісового господарства на шляху до прибутковості; розвитку напрямів вдосконалення державного лісівництва в Україні. Ці питання є досі відкритими і потребують подальшого дослідження.

Метою статті є теоретичне обґрунтування напрямів вдосконалення його управління на шляху до прибутковості.

Матеріали та методи досліджень. Використано діалектичний метод наукового пізнання процесу й розвитку українського лісівництва у ході змін, які постійно відбуваються у суспільно-політичному житті країни, — з його започаткування до сьогодення. Під час цього дослідження зазначаємо, що сучасний стан земель лісових і лісових екосистем важливо розглядати з урахуванням тих процесів, які тривають великий проміжок часу і періодично відображаються у нормативно-правових актах, інформаційних повідомленнях і програмних положеннях щодо землекористування взагалі та лісівництва.

Викладення основного матеріалу. Історичні етапи становлення управління лісівни-

цтвом в Україні. Система державного управління лісами в Україні розпочала становлення з часів заснування Лісового департаменту «для кращого управління лісами держави» [1]. Це стосувалося переважно казенних лісів, не торкаючись приватних, церковних та інших. В основі їх організації і управління були принципи європейського лісівництва. Адже саме в країнах Західної Європи розпочалися перші кроки формування впорядкованого лісового господарства ще в XVI ст. (Німеччина, Франція). Саме їх досвід стосовно започаткування і розвитку лісівництва, як галузі рослинництва згодом поширювався по континенту і за його межі. Ті основи на початку XVIII ст. набули поширення і розвитку в Україні. Зокрема, в Київській, Полтавській та ін. губерніях. У лісівництві розпочинається формування облікової й статистичної звітності про склад і стан лісів, а також про розміри видатків і надходження доходів на державному рівні, починаючи з 1844 р. [1]. Лісове господарство розпочинає здійснюватися за Лісовим уставом, а також іншими законодавчими нормами і правилами, від лісовпорядкування до організації державного управління в лісах казни. Остання з Інструкцій із Лісовпорядкування дореволюційної доби мала назву «Інструкція для лісовпорядкування, ревізії лісовпорядження і дослідження казенних лісів відомства Головного управління Землеустрою і Землеробства по Лісовому департаменту» (1914 р.) [2]. Чітко простежувався відомчий зміст лісівництва.

У радянську добу, після довготривалого реформування економіки країни, перебудови соціальних і економічних механізмів з їх адаптацією до державного централізованого управління, зокрема в галузі лісівництва, виходить «Інструкція з впорядкування **Державного лісового фонду СРСР**, затверджена Державним комітетом з лісової, целюлозно-паперової, деревообробної промисловості і лісового господарства при Держплані СРСР» (1964 р.) [3]. З назви видно, що вона також акцентувала увагу на її галузевий зміст, тобто поширювалась **на землі державного управління — лісового фонду**. Ліси колгоспів, радгоспів, наукових установ та закріплені за іншими відомствами, як відомо, до складу державного лісового фонду (*колишні — казенні*) і державного управління не належали. Так було щонайменше до 1977 р., до затвердження Закону «Основи лісового законодавства Союзу РСР і Союзних республік, яким вводилось поняття «Єдиний державний лісовий фонд», до якого включали «ліси державного значення, ... міські ліси, закріплені за іншими відомствам та ліси заповідників», «колгоспні ліси і ліси заповідників» (ст. 4) [4]. Це зовсім су-

перечливе положення навіть на той час (1977 р.) не відповідало соціально-економічним засадам землекористування. Але з часів Незалежності було повністю перенесено до Лісового кодексу України: «Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави» (ст. 1) [5]. До того ж без жодного обґрунтування такої системи поділу об'єктів землекористування з зовсім відмінними між собою ознаками його цільового призначення.

З часу проголошення Незалежності Центральним органом виконавчої влади «у сфері лісового та мисливського господарства» розробляються проекти нормативно-правових актів у галузі лісівництва, зокрема інструкція впорядкування Лісового фонду України. Проект її виходить у 2006 р. Зауважимо при цьому, що її зміст, на відміну від згаданих дореволюційної (1914 р.) і радянської (1964 р.) доби, не є галузевим, а, так би мовити, всеосяжним, точніше — знеособленим, починаючи з ділянки площею 0,1 га (ЛК ст. 4). Адже за ЛК України згідно із статтею 4 зазначено: «До лісового фонду України належать лісові ділянки, ... площею не менше 0,1 гектара» [5]. Останнє синтаксично порушує формування змісту нормативних положень землекористування. Облікова категорія землекористування «Землі лісового фонду» з 2006 р. замінена категорією «Землі лісгосподарського призначення» (ЗЛГП). Порядок надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування, зокрема облікової категорії ЗЛГП, визначається ЗК України (ст. 123) [6]. Тому й назва має бути дещо іншою. Наприклад, «Інструкція з впорядкування земель лісгосподарського призначення ДЛГ України». Останнє свідчило б про визначення об'єкта праці у складі державного лісівництва. Тільки після того, як будуть визначені межі й площі ЗЛГП підвладних Держлісагентству суб'єктів лісгосподарського, природоохоронного чи іншого цільового призначення, можна формувати механізми соціально-економічного й екологічного регулювання.

До того ж зауважимо, що з організацією Лісового департаменту лісівництво в Україні стає галуззю аграрної сфери економіки, бо будь-яке вилучення деревини з деревостанів неодмінно підлягало її відтворенню природним або штучним шляхом, супроводжувалось систематичним обліком і веденням статистичної звітності за видатками на ЛГВ і його доходами. Зрозуміло, з огляду на природно-кліматичні умови, багатство і вологість ґрунтів, вивченню

яких були присвячені численні наукові дослідження і практичне здійснення лісовпорядкування, наслідки не забарились (рис. 1). На підтвердження того у звіті за перше століття Лісового департаменту є розділ «Доходність казенних лісів протягом останніх ста років» з графіком порівняння валового доходу, видатків на лісгосподарське виробництво, а також чистого доходу [1]. Підкреслимо, що в основу лісокористування було покладено переважно справляння так званої попеної плати за встановленими таксами, тобто цінами на продаж деревини у стані росту (технічний термін — «на пні»).

Із заснування Лісового департаменту розпочинається наукове управління лісовою справою, впорядкованого лісокористування і відтворення лісових ресурсів на основі самоокупності й прибутковості землекористування. Був виданий відповідний підсумковий матеріал. На відміну від першого століття (1798–1898 рр.), за друге століття (1898–1998 рр.) показники «Валовий дохід», «Видатки» та «Чистий дохід» не висвітлені, певно, через їх відсутність у статистичних джерелах колишнього СРСР.

Оскільки доходи з лісового господарства означає переважно продаж деревини у стані росту та реалізацію інших лісових і побічних ресурсів, послуг, тобто не лісових матеріалів, як це встановлено Податковим кодексом України. Адже виробництво останніх здійснює лісокористувач — промисловий підприємець, фізична особа тощо за особисті кошти. Для цього було розроблено багато таксаційних таблиць, зокрема сортиментні таблиці для таксації лісу на пні [7] та багато інших. Це до того, що лісокористування, тобто купівля деревини для виробництва лісових матеріалів, є видом промислового виробництва, а продаж деревини у стані

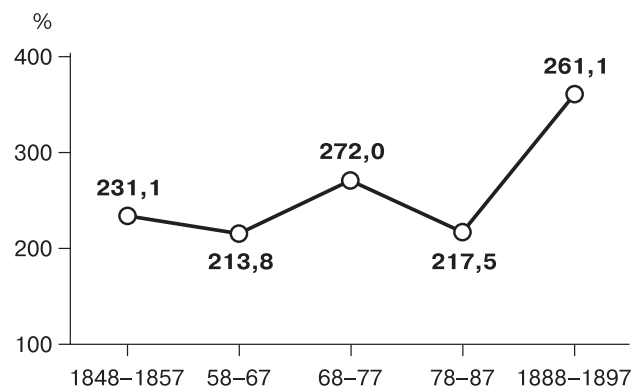

Рис. 1. Рентабельність лісгосподарського виробництва у другій половині 19-го століття, %

Обчислено та побудовано за даним джерела [1] щодо зростання лісового доходу (с. 215).

росту — головне джерело для формування валового доходу суб'єкта господарювання з лісівництва (традиційний термін — лісгосп).

Отже, впровадження державного управління у галузі лісівництва у межах казенного землекористування, обліку лісу та справляння плати за реалізацію деревини суб'єктам лісозаготівельного виробництва (промисловикам чи приватним особам) для заготівлі ними лісових матеріалів, з впровадженням необхідних механізмів обліку видатків і надходжень, стало рушійною силою для формування лісівництва як галузі рослинництва на основі його самокупності й прибутковості.

Таксаційні показники обліку і управління в державному лісівництві України на час Незалежності. З погляду галузевого управління (по сучасному — менеджменту) від суб'єктів ЛГВ до регіонів адміністративно-територіального поділу і держави, зрозуміло, необхідно мати достовірну інформацію про землі, надані їм за юридичними посвідченнями. Оскільки, як уже згадувалось, останній облік ЗЛГП і в їх складі — земель лісових (лісових екосистем) проведено на 1 січня 1988 р. [8] доцільно прийняти їх за початкові на рік проголошення Незалежності.

На роки ХХ ст. припадає найскладніший період управління веденням лісового господарства і лісозаготівель, бо було практично пов'язане зі зміною політико-економічного ладу. З великими ускладненнями у роки громадянської і Другої світової воєн та наступними відновленням та розвитком економіки, зокрема стосовно лісокористування, вилучення деревини та виробництва з неї лісових матеріалів для відбудови народного господарства.

Не зважаючи на гранично складні політично-економічні умови, управління лісівництвом продовжувало розвиватись як з погляду вилучення деревини з лісонасаджень та виробництва з неї лісових матеріалів ринкового попиту, як для забезпечення ними потреб населення, сільського господарства, промисловості й торгівлі, так і для поширення наукової підтримки свого розвитку. До честі лісівників України, органів державної і місцевої влад у галузі державного лісівництва, тобто Міністерства лісового господарства УРСР і Міністерства лісової промисловості України, лісам постійно надавалися належна увага і наукове забезпечення їх впорядкованого використання і відновлення. У складі державного лісівництва на 1 січня 1988 р. перебувало 7175 тис. га земель лісогосподарського призначення, під назвою «Площа державного лісового фонду України» [8].

До речі, стосовно терміну «державний лісовий фонд» України, зазначимо, що в євро-

пейському лісівництві терміну «Землі лісового фонду» немає. Він набув юридичного опису в колишньому Союзі РСР, отже — й в Україні, тільки у другій половині ХХ ст. — 1977 р. зі згадуваною вище: «Усі ліси в СРСР утворюють єдиний державний лісовий фонд. Єдиний державний лісовий фонд складається з:

1) лісів державного значення, тобто лісів, що знаходяться у веденні державних органів лісового господарства, міських лісів, закріплених лісів і лісів заповідників;

2) колгоспних лісів, тобто лісів, що знаходяться на землях, наданих колгоспам у безстрокове користування» [9].

Не вдаючись до аналізу його змісту, який лінгвістично не є достатньо досконалим, тим більше з погляду сьогодення, зокрема пов'язаних з поширенням міжнародного спілкування й погодження таксаційних вимірів лісу і землекористування. Насамперед це стосується розробленої та прийнятої Стандартної статистичної класифікації землекористування ЄЕК/ФАО ООН у 1989 році [10] (далі — ССКЗ ЄЕК/ФАО ООН), з якою українські менеджери всіх рівнів, особливо із землекористування і лісовпорядкування, зобов'язані узгоджувати нові та **актуалізувати відповідні показники** попередніх нормативно-правових актів (НПА) і досліджень. Відомо, що згаданий Довідник про лісовий фонд України на 1 січня 1988 р. так і не був актуалізований за адаптованими показниками землекористування зі ССКЗ ЄЕК/ФАО в матеріалах обліку лісів наступних видань.

Це стосується також матеріалів Державного лісового кадастру України на 1 січня 1996 р. [11], на 1 січня 2002 [12], та на 1 січня 2011 р. [13], а також матеріалів лісовпорядкування лісогосподарських підприємств усіх останніх років. В обліку земель лісогосподарського призначення на 1 січня 2011 р. з'явилась «інновація» — категорія лісогосподарського обліку «Незімкнуті лісові культури», зараховані до категорії вищого рівня «Не вкриті лісовою рослинністю», хоча за обліком ЄЕК/ФАО ООН і за екологічним змістом вони належать до категорії «Землі вкриті лісовою рослинністю» [13].

Лісівництво загалом і передусім державної форми власності, давно набуло змісту агроекологічного, тобто такого, що перебуває у складі аграрного виробництва. Хоча облік за категоріями землекористування при лісовпорядкуванні й формуванні облікової та статистичної звітності від підприємств до регіонів і держави здійснюється за їх внутрішньогосподарським поділом. До того ж, за категоріями обліку земельних ресурсів ще 50-х років минулого століття, які, свого часу, мали винятково внутрішньогосподарське призначення. Тобто

без їхнього зведення на регіональному і загальнодержавному рівнях, не кажучи про міжнародний. Складно читати недостатньо сформований інформаційний матеріал, не кажучи про здійснення аналітичного опрацювання. Тому потребує відповідних змін у системі обліку категорій землекористування, враховуючи при цьому норми згаданої ССКЗ ЄЕК/ФАО ООН [10]. Упродовж останніх 30-ти років після її затвердження було достатньо часу усвідомити відповідні норми і прийняти адаптовані з нею показники та виміри державних лісів (земель лісових = лісових екосистем) в Україні (табл. 1).

З тим, щоб подані дані було простіше сприймати, приведемо їх динаміку майже

за (1988–2011 рр.) у лісах ДЛА України. Розуміючи при цьому, що лісові екосистеми (у громадському дискурсі — ліси) це не тільки облікова категорія «Землі, вкриті ліською рослинністю» (ЗВЛР), а також лісові розсадники і плантації, землі, тимчасово не вкриті ліською рослинністю, землі під службово-технічними об'єктами (просіки, забудовані ділянки, лісові дороги тощо). Вони разом формують облікову категорію землекористування «Землі лісові = лісові екосистеми» у складі обліку за ССКЗ ЄЕК/ФАО ООН «Землі лісові та інші лісисті» (англ. Forest and other wooded land) (рис. 2, 3).

У таблиці розподілу земель лісових (лісів) за екологічними компонентами лісових екосистем (див. табл. 1) наведено актуалізовані

Таблиця 1

Динаміка розподілу земель лісових (лісів) за категоріями землекористування та екологічними компонентами лісових екосистем у складі землекористування Держлісагентства України 1988–2011 рр., тис. га

Роки обліку на 1 січня	Загальна площа ЗЛГП	ВЛР прир	ВЛРштуч	ЛісРосПл	НеВЛР_тимчас	СлТехО	Разом	Зем. ІнОбл Кат
А	1	2	3	4	5	6	7	8
1988 р. Довідник — МЛГ України	7175,0	3198,0	3148,0	19,0	102,0	121,0	6588,0	587,0
1996 р. Держлісадастр МЛГ України	7114,9	3058,2	3189,2	19,3	130,4	88,2	6485,3	629,6
2011 р. Довідник ДЛА України	7402,3	2960,5	3536,9	14,6	220,3	108,1	6840,4	561,9

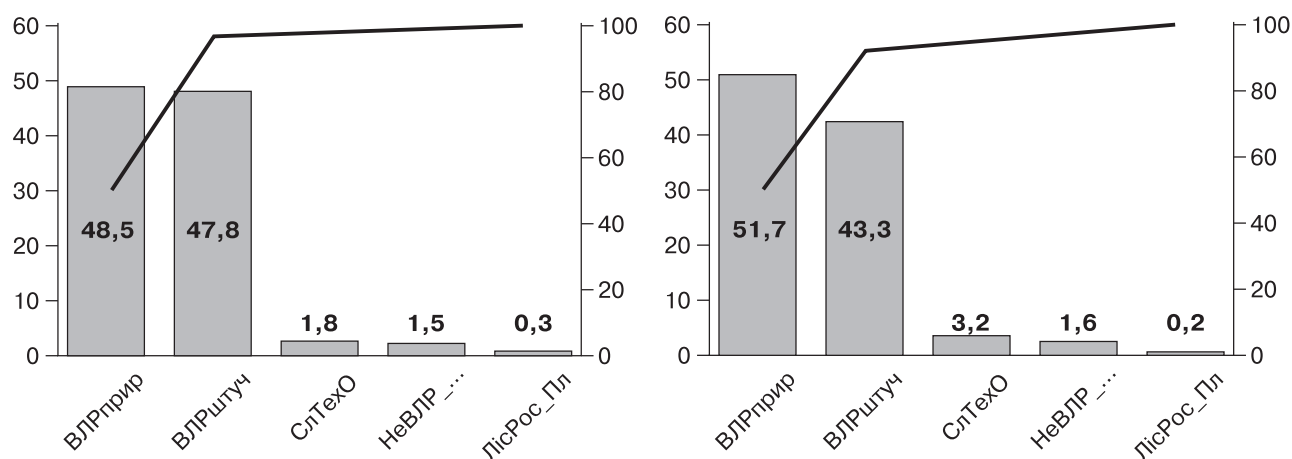

Рис. 2, 3. Склад лісів державного лісівництва за екологічними компонентами за обліком за період 1988–2011 рр.

нами дані, зокрема з адаптацією назв категорій землекористування згідно ССКЗ ЄЕК/ФАО ООН, яка встановлює сім категорій землекористування першого рівня. Провідною з них для лісівництва є, зрозуміло, категорія «Землі лісові та інші лісисті». Вони ж — ліси = лісові екосистеми. Подані екологічні компоненти і їх виміри є достатньо інформативними для характеристики стану і динаміки за матеріалами таксації лісу і лісів. Наочно відображено, що ліси (лісові екосистеми) за загальними таксаційними показниками зберігають стабільність, екологічну рівновагу і логічну послідовність за своїми компонентами. Останнє — наслідок системи державного галузевого управління. Видно також, що площа земель екологічного компонента «Землі, вкриті лісовою рослинністю штучні» 2011 року збільшилась на 3,7% і має провідну вагу — 51,7% (рис. 3).

Форма табл. 1 має 8 граф, замість практикованої в Проектах організації та розвитку лісового господарства (ПОРЛГ) таблиці «Поділ площі земель лісогосподарського призначення за категоріями земельних ділянок», яка налічує 25 граф. Вона повторює їх зміст за лісовпорядкуванням початку ХХ ст., коли ще термін і опис лісівничо-екологічних показників тільки зароджувався. Також ще не йшлося про ССКЗ ЄЕК/ФАО ООН. Пропоновані екологічні компоненти є досить досконалими і раціональними, мають фізичні виміри. До того ж, більшість з тих 28 граф початку ХХ ст. не мають інформативного попиту на регіональному чи державному рівнях, зокрема «зруби», «галявини», «біополяни», рідколісся тощо. Те саме стосується масивного наповнення таблиці показниками за так званими «Категоріями лісів», хоча уже давно і справедливо визнано: *«нині основою організації лісового господарства є громіздка, відірвана від практики система поділу лісів на групи і категорії, а також численні заборони і обмеження, що здебільшого протирічать природі лісу й цілям господарювання»* [14].

На цьому фоні чого варта постанова КМУ «Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» від 16 травня 2007 р. № 733. Адже визнано, що така система *«громіздка, відірвана від практики система поділу лісів»* [15]. Поданий критичний висновок авторитетних авторів, справжні фахівці це добре знають, є свідченням того, що згадані *«Категорії захисності»* є складовою частиною курсів «Лісівництво» і «Лісова таксація», зміст яких визначається індивідуально, за службовими повноваженнями — головними лісничими юридичних осіб — державних лісгоспів. Підтвердженням недоцільності того поділу лісів на «категорії

захисності» є й те, що в Інформаційних джерелах ЄЕК/ФАО ООН з лісових ресурсів (Forest Resources Assessment) схожого поділу ніколи не висвітлюється. Зовсім прикро також, що практика законотворчості в Україні не містить посилань на авторів ЛК України та інших НПА, а також уособлених авторів внесення змін чи доповнень (індивідуальних, колективних, за дорученням тощо), що перетворює його норми в нікчемність.

У Лісовому кодексі України досі вказується, що «Вводиться в дію Постановою ВР від 21.01.1994, № 3853-ХІІ ВВР, 1994, № 17, ст.100», хоча до нього за поданнями інших осіб, часто недостатньо досвідчених в питаннях теоретичного і практичного лісівництва, внесені десятки змін, зокрема таких, що не є законодавчими нормами або порушують їх ринковий зміст. Наприклад, про «праліси, квазіпраліси, природні та інші ліси (ЛК, ст. 391), бо всі вони належать до теорії лісотипологічної класифікації й перебувають у стані постійної зміни. Їх недоцільно увічнювати у звітних матеріалах. Стаття 19 «Права та обов'язки постійних лісокористувачів». За нею встановлено: *«Постійні лісокористувачі мають... виключне право на заготовлю деревини»* замість *«на першочергове спеціальне використання у встановленому порядку лісових ресурсів»* у ст. 16 ЛК України 1994 р. Чим, практично, порушуються принципи ринкових відносин користування головною продукцією державного лісівництва — деревиною у стані росту для виробництва лісових матеріалів.

Отже, напрацьовані у другій половині ХХ ст. довідкові матеріали лісовпорядкування на регіональному і державному рівнях, до того вони опрацьовувались тільки по окремим об'єктам ЛГВ — лісгоспам, забезпечувало формування науково обґрунтованого інформативного середовища про стан лісів і лісокористування. Зокрема, щодо облікової категорії «Землі лісові», поширення у свідомості громадськості й органів влади різних рівнів про екологічний зміст лісівництва як галузі рослинництва.

Аспекти управління в питаннях реформування лісового господарства і лісозаготівель у другій половині ХХ ст. Реформування має власне українське походження. Розпочалося з 1959 р. під назвою «Про організацію управління лісовим господарством і лісозаготівлями в Українській РСР [16]». Головний її зміст полягав у поєднанні ведення лісогосподарського виробництва (аграрний сектор економіки) з промисловою діяльністю (заготівля, тобто виробництво, лісових матеріалів, їх транспортування, перероблення і реалізація, в одній юридичній особі). Останнє призвело до глибокого

реформування управління як в лісогос-подарському виробництві, наукового їх забезпечення, так і в лісозаготівельній та деревообробній промисловості України. Результати швидко знайшли своє відображення. «Історично до 50-х років минулого століття у колишньому СРСР вони були окремими та відповідали своєму змісту: лісівництво — аграрне виробництво, лісокористування — промислове» (рис. 4).

Надалі й до цього часу (2019 р.) лісокористування у складі державного лісівництва стає домінуючим за видами, зокрема з рубок проміжного користування (РПК) порівняно з рубками головного користування (РГК). За Податковим кодексом України до РПК зарахована: «деревина, заготовлена під час проведення заходів» (Ст. 256.2.2), приведена назва є штучною, лінгвістично помилковою. У теорії таксації лісу є терміни «Головне користування» (РГК) та «Проміжне користування» (РПК), пов'язані з вирощуванням лісу, зокрема з метою формування складу деревних порід лісонасадження та форми стовбурів тощо. У Податковому кодексі України є розширення пункту 256.2.2: «щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей ... з розчищення лісових ділянок.. тощо», що має виключно лісівничий зміст. Однак, як назва, для нормативно-правового документа, зовсім не прийнятна. Питання контролю обсягів вилучення деревини з лісових екосистем до того ж ще й за видами його здійснення, явно є непосильним, головне — недоцільним для податкових органів, обліку і звітності.

В Україні діє Закон «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV (чинний у редакції від 04.11.2018 р.). У ньому записано, зокрема: «Кабінету Міністрів України 1) привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом... 3) забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їхніх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом» [18].

З того часу пройшло півтора десятиліття, але в Податковому кодексі України чільне місце займає термін «Спеціальне використання лісових ресурсів» (ст. 256), якого немає в європейських НПА. Норми про обчислення рентної плати за заготовлену деревину від РГК і РПК руйнують логічний зміст традиційного лісокористування, спонукає підприємців до притинення виробництва лісових матеріалів. Це

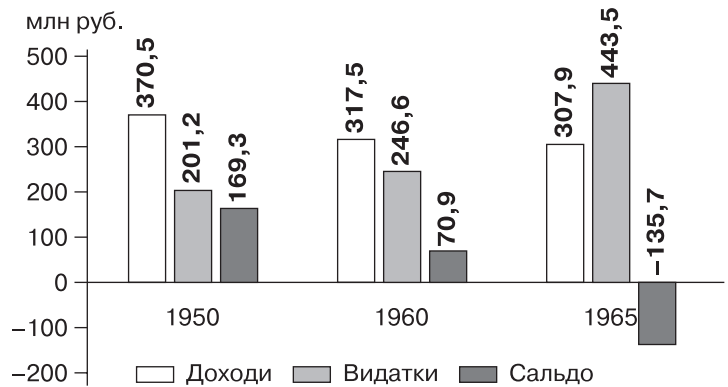

Рис. 4. Порівняння доходів від лісового господарства колишнього СРСР з видатками на нього
Джерело: Ж. Економіка України, № 7, 2012. Рис. 1. С. 72.

простежується за джерелами СЕК/ФАО ООН (табл. 2). За цим криється намагання зберегти при оподаткуванні (обчислення ренти) за «лісові ресурси», замість плати за земельні угіддя, встановленою ЗК України (ст. 206). Хоча відомо, що ще на початку ХХ ст. навіть у гранично жорстких кліматичних умовах Катеринославської губернії, «фінансові показники у межах її Маріупольського повіту — по Велико-Анадольському лісництву (3082 га) ... свідчення того, що при використанні земельних угідь для здійснення лісівництва потрібне не знеособлене державне управління лісами (у тому числі по так званім «державним програмам»), а ідентифіковане господарювання землекористувачів, з їхньою персональною фінансовою і еколого-економічною відповідальністю за його результати» [19].

За наведеними даними (табл. 2) легко помітити, що при надто близьких природно-кліматичних умовах сусідніх країн, питомі середньорічні обсяги вилучення деревини в Україні в три рази нижчі порівняно з Польщею та Словаччиною. Автор доходить до логічного і беззаперечливого висновку: «Питання економіки в лісовому секторі та встановлені державою механізми збору податків за використання лісових ресурсів є вкрай недосконалим... Плата за лісові землі повинна дістати відображення у ст. 9 Податкового кодексу України замість плати за використання лісових ресурсів» [20].

Для таксації лісу і оподаткування та формування фінансово-економічних механізмів у ЛГВ важливими є показники (частка) РПК у загальному обсязі виробництва лісових матеріалів. Історично, лісові матеріали шляхом РПК становили зовсім незначний обсяг — у межах до 15%. З впровадженням в Україні т. з. комплексного ведення лісового господарства і лісозаготівель (Лісгоспзатів) частка РПК у

Таблиця 2

Економічні показники землекористування з ЛГВ в Україні, Польщі й Словаччині

Роки обліку на 1 січня	Загальна площа ЗЛГП	ВЛР прир	ВЛРштуч	ЛісРосПл	НеВЛР-тимчас	СлТехО	Разом	Зем. ІнОбл Кат
А	1	2	3	4	5	6	7	8
1988 р. Довідник — МЛГ України	7175,0	3198,0	3148,0	19,0	102,0	121,0	6588,0	587,0
1996 р. Держліскадастр МЛГ України	7114,9	3058,2	3189,2	19,3	130,4	88,2	6485,3	629,6
2011 р. Довідник ДЛА України	7402,3	2960,5	3536,9	14,6	220,3	108,1	6840,4	561,9

* Джерело: [20].

Таблиця 3

Виробництво круглого лісу в Україні в 1960–2017 рр.

Виробництво круглого лісу, тис. м ³				Частка РПК у загальному обсягу (%)
Роки	Усього	у тому числі шляхом		
		РГК	РПК	
1960	13587,0	9698,0	3889,0	28,6
1990	14439,4	6269,0	8080,4	56,0
1995	10824,8	5085,6	5739,2	53,0
2000	11261,7	5236,4	6025,3	53,5
2010	18064,6	7767,4	10297,2	57,0
2015	21924,2	9097,7	12826,5	58,5
2017	21923,0	9390,6	12532,4	57,2

* Джерело: сформовано автором на основі статистичних даних та джерела [21].

складі «Лісові ресурси» починає різко зростати (табл. 3). За 1960 рік він дорівнює 28,6%, що майже вдвічі більше від «дореформеного» показника, та продовжує зростати цього часу — 58,5% (2015 р.). Проблема полягає в тому, що вилучення деревини через РГК має бути найголовнішим джерелом валового лісового доходу суб'єктів ЛГВ. Адже деревна від РПК оподатковується за іншим порядком. Саме тому у процесі реформування лісового господарства і лісозаготівель 60-х років минулого століття відбулося досить стрімке збільшення виробництва лісових матеріалів шляхом РПК і вони стають головним, що пов'язане з «реформуванням» лісозаготівель.

Доцільність відокремленої адміністративно-господарської структури **державного**

лісівництва (у межах загального землекористування) доводиться **Законом «Про ліси»** сусідньої Польщі — Державні ліси («Lasami Państwowymi») [22]. Тобто адекватно українському «Державні ліси державної форми власності». І це зовсім не перешкоджає бути йому самокупним і прибутковим, що підтверджено ст. 50 Закону Польщі «Про ліси»: «Державні ліси покривають свої видатки з власних доходів і ведуть свою діяльність на засадах фінансової самостійності». Стаття 53 того самого Закону встановлює «Видатки на утримання Генеральної дирекції Державних лісів та регіональних дирекцій Державних лісів фінансується з внесків, що обтяжують витрати діяльності над лісництво». Надлісництва (в українській практиці — лісгоспи) здійснюють

відрахування зі своїх доходів на утримання всієї надбудови галузевого управління регіонального і державного рівнів, що й забезпечує згадане «свою діяльність на засадах фінансової самостійності».

Позитивні сторони лісового законодавства і менеджменту сусідньої Польщі свого часу були досліджені МАКР з питань розвитку продуктивних сил і виробничих відносин КМ України, у звіті якої було зазначено: «Система господарювання в українських лісах є неефективною... потребує суттєвих та термінових змін... в лісах державного значення, переведення їх на... фінансове самозабезпечення» [23].

Отже, реформування і перехід від традиційного «управління лісами», що склалось у першій половині ХХ ст., у другій його половині, починаючи з 1959 р., призвели до істотних негативних фінансово-економічних наслідків для лісового господарства, теоретичних принципів лісівництва і адаптації основних його НПА до ринкових відносин у нових умовах ЛГВ. Зокрема, Лісового кодексу України, а також механізмів щодо організації лісокористування та лісозаготівель, розвитку деревообробної промисловості.

Висновки. З урахуванням викладеного, а також того, що основні засади з реформуванням

НПА у галузі державного лісівництва з часу проголошення незалежності здійснювалися і продовжують здійснюватися за принципами централізованого державного управління лісами, — без обліку видатків, доходів і обчисленням рентабельності, — за надскладними механізмами обчислення рентної плати за лісові матеріали, лісове законодавство України потребує кардинального удосконалення, починаючи зі складання термінів та їх визначення, адаптованих до термінів СЕК/ФАО ООН, із затвердженням на галузевому рівні за погодженням із Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, а також з НААН.

З цією метою необхідно на рівні Держлісагентства України розробити **економічну стратегію розвитку галузі**, без передачі цього на рішення КМ України, переведу державного лісівництва на засади самокупності й прибутковості ЛГВ, аналогічно державному лісівництву сусідньої Польщі. Тільки в такому разі менеджери високих рангів будуть особисто зацікавлені в удосконаленні галузевих НПА, спрощенні їх змісту та застосування, тим більше — з введенням у законодавчі акти їх авторів, а також авторів змін, що вносяться до чинного їхнього змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Столетие учреждения Лесного департамента. 1798 — 1898 // С.-Петербург. Типа-литография Ю.Я. Римана, Виленский пер. 6. 1898. Факсимильное издание Федеральной службой лесного хозяйства России. 1998 г. — С. 17, 210.
2. Инструкция для устройства, ревизии лесоустройства и исследования казённых лесов ведомства Главного управления Землеустройства и Земледелия по Лесному департаменту // Петроград. Типография М.А. Александрова (Надеждинская, 43). 1914. — 107 с.
3. Инструкция по устройству Государственного лесного фонда СССР. // Государственный комитет по лесной, целлюлозно-бумажной, деревообрабатывающей промышленности и лесному хозяйству при Госплане СССР. — М. 1964.
4. Об утверждении Основ лесного законодательства Союза ССР и союзных республик: Закон СССР от 17.06.1977 № 5906-IX (ред. от 08.06.1984) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=751#036102693970699185>
5. Лісовий кодекс України. Сайт «Законодавство України». Документ 3852-ХІІ, чинний. Редакція від 20.10.2019. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
6. Земельний кодекс України. Сайт «Законодавство України». Документ 2768-ІІІ — Редакція від 17.11.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
7. Сортиментные таблицы для таксации леса на корню. Государственный комитет по лесному хозяйству; Ответственный за выпуск проф. К.Е. Никитин. Министерство лесного хозяйства УССР. Киев. Урожай, 1984. 628 с.
8. Краткий справочник по лесному фонду Украинской ССР на 1 января 1988 г. // Министерство лесного хозяйства УССР. ДСП. Киев, 1989. — 119 с.
9. Законодательство Республики Беларусь. / <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr4153.htm>.
10. Стандартна статистична класифікація землекористування СЕК/ФАО ООН. // Статистична комісія і Європейська економічна комісія. Конференція європейських статистиків. Тридцять сьома пленарна сесія. (м. Женева, 12 — 16 червня 1989 р.)
11. Державний лісовий кадастр. За станом на 1 січня 1996 року. Україна. Міністерство лісового господарства України. Українське державне лісовпорядкувальне виробниче об'єднання. Книга 1. Ірпінь, 1997. 508 с.

12. Короткий довідник Лісового фонду України за матеріалами обліку лісів на 1 січня 2002 року. Державний комітет лісового господарства України. Ірпінь, 2003. 149 с.
13. Довідник лісового фонду України за матеріалами державного обліку лісів станом на 01.01.2011 року. Державне агентство лісових ресурсів України. Українське державне проектне лісовпорядне виробниче об'єднання. Ірпінь, 2012. 130 с.
14. Брежнев В.М., М.Ю. Попков Лісове право — підвалини нових економічних відносин. Лісове право — підвалини нових економічних відносин. Лісовий журнал. 1994. № 5. С. 3.
15. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок від 16. 05. 2007 № 733-2007-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-п>.
16. Постанова Кабінету Міністрів Української РСР № 1834 від 30. 11. 1959 Про організацію управління лісовим господарством і лісозаготівлями в Українській РСР.
17. Бобко А. Лісівництво і державна політика щодо користування землями лісгосподарського призначення в Україні «Економіка України». 2012. № 7. С. 70–79.
18. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» № 1629-IV від 04.11.2018.
19. Дребот О. І., Бобко А.М. Ліси та лісівництво в Україні: стан і економічні наслідки землекористування у дзеркалі часу. «Економіка України». № 1. 2015. С. 82–94.
20. Фурдичко О.І. Питання економіки землекористування і процес ведення лісівництва в законодавстві України. Економіка України № 5. 2013. С. 56–65.
21. Фурдичко О., Дребот О. Лісовий сектор економіки України: проблеми і перспективи розвитку. Економіка України № 2. 2012. С. 70–74.
22. Про ліси: устав від 28 вересня 1991 р. // Канцелярія Сейму. 1991. № 101 ст. 444.
23. Лісове господарство України: Проблеми та перспективи // Міжвідомча аналітично-консультативна рада з питань розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. За редакцією академіка НАН України, народного депутата України Юхновського І.Р. — Київ: ДУС. 2003. С. 58, 171–174.

Інформація про авторів

Фурдичко Орест Іванович — доктор економічних наук, доктор сільськогосподарських наук, професор, академік НААН, директор, Інститут агроєкології та природокористування НААН, (Україна, 03143, м. Київ, вул. Метрологічна, 12; e-mail: agroecologynaan@gmail.com).

Боднар Володимир Налькович — аспірант Інститут агроєкології і природокористування НААН (Україна, 03143, м. Київ, вул. Метрологічна, 12; e-mail: bondarvolodymyr@gmail.com).

O.I. Furdychko
 Doctor of Economics
 Doctor of Agricultural Sciences
 Professor, Academician of the
 National Academy of Sciences of Ukraine
 Institute of Agroecology and
 Environmental Management of NAAS
 (Ukraine, 03143, Kyiv, 12 Metrologichna St.;
 e-mail: agroecologynaan@gmail.com).

V.N. Bodnar
 Postgraduate
 Institute of Agroecology and
 Environmental Management of NAAS
 (Ukraine, 03143, Kyiv, 12 Metrologichna St.;
 e-mail: bondarvolodymyr@gmail.com).

STATE FORESTRY IN UKRAINE: STATE OF DEVELOPMENT AND AREAS OF IMPROVEMENT OF ITS MANAGEMENT ON THE ROAD TO PROFIT

The issues of forestry development from the founding of the Forest Department to the present time, in particular, with the proposal of amendments to the Forest Code of Ukraine are investigated. It is necessary to update taxation indicators and content of the procedure of land use in state forestry, including by environmental components, with adaptation to the EU legislation. The taxation indicators of accounting and management in the state forestry of Ukraine at the time of Independence have been analyzed. The management aspects of forestry and forestry reform in the second half of the twentieth century are substantiated. The structural dynamics of the distribution of forest land (forests) by land use categories

and ecological components of forest ecosystems within the land use of the State Forestry Agency of Ukraine for the period 1988–2011 is analyzed. The basic principles for reforming state forestry NPAs since the declaration of independence have been substantiated and continue to be carried out according to the principles of centralized state forest management — without taking into account expenses, revenues and calculating profitability, — using super complicated mechanisms for calculating rents. Considering the basic imperatives, Ukrainian forest legislation requires a dramatic improvement, beginning with the formulation and definition of terms adapted to UNECE/FAO terms, with sectoral approval in agreement with the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine NAAS of Ukraine.

Keywords: department, profitability, component, forestry, forest fund, forestry, self-sufficiency.

REFERENCES

1. Centenary of the Forestry Department. 1798 — 1898. (1998). St. Petersburg. Type lithography Yu.Ya. Riemann, Vilensky per. 6. 1898. Facsimile publication by the Federal Forestry Service of Russia. pp. 17, 210. (In Russ.).
2. Instructions for the device, audit of forest management and research of state forests of the department of the Main Directorate of Land Management and Agriculture for the Forest Department (1914). Petrograd: *Printing house M.A. Alexandrova*, 107 p. (In Russ.).
3. Instructions for the arrangement of the State Forest Fund of the USSR. (1964). State committee on forestry, pulp and paper, woodworking industry and forestry under the USSR State Planning Committee. Moscow. (In Russ.).
4. Law of the USSR of 06.17.1977 N 5906-IX (as amended on 06.06.1984) «On the Approval of the Fundamentals of Forest Law of the Union of Soviet Socialist Republics and Union Republics» ULR: / <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=751#036102693970699185> (In Russ.).
5. Forest Code of Ukraine. The site «Legislation of Ukraine». Document 3852-XII in force. Revision from 10/20/2019 / Electronic resource. Access mode // <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12> (In Ukr.).
6. Land Code of Ukraine. The site «Legislation of Ukraine». Document 2768-III Revision 11/17/2019. Electronic resource. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (In Ukr.).
7. Assortment tables for standing taxation. (1984). State Committee on Forestry. Responsible for the release of prof. K.E. Nikitin. Ministry of Forestry of the Ukrainian SSR. Kyiv. «Harvest», 628 p (In Russ.).
8. A quick reference to the forest fund of the Ukrainian SSR on January 1, 1988. Ministry of Forestry of the Ukrainian SSR. DSP. Kyiv, 119 p. (In Russ.).
9. Legislation of the Republic of Belarus ULR: /<http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr4153.htm>. (In Russ.).
10. UNECE/FAO Standard Statistical Classification of Land Use. Statistical Commission and European Economic Commission. Conference of European Statisticians. Thirty-seventh plenary session. Geneva, (June 12–16, 1989) (In Russ.).
11. State Forest Cadastre. As of January 1, 1996. (1997). Ukraine Ministry of Forestry of Ukraine. Ukrainian State Forestry Production Association. Book 1. Irpin: 508 p. (In Ukr.).
12. Brief reference book of the Forest Fund of Ukraine on the materials of forest accounting as of January 1, 2002. (2003). State Committee of Forestry of Ukraine. Irpin: 149 p. (In Ukr.).
13. Directory of the Forest Fund of Ukraine on the materials of the state forest accounting as of 01.01.2011. (2012). State Agency of Forest Resources of Ukraine. Ukrainian State Forestry Production Association. Irpin: 130 p. (In Ukr.).
14. Brezhnev, V. (1994). Lisove pravo — pidvalyny novykh ekonomichnykh vidnosyn [Forest law — the foundations of new economic relations]. *Forest Journal*, No. 5. P. 3. (In Ukr.).
15. On approval of the Order of division of forests into categories and allocation of especially protective forest areas № 733-2007-p, dated May 16, 2007 ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-n>. (In Ukr.).
16. Resolution. Cabinet of Ministers of the Ukrainian SSR No. 1834 of November 30, 1959. On the organization of forestry and logging management in the Ukrainian SSR. (In Ukr.).
17. Bobko, A. (2012). *Lisivnytstvo i derzhavna polityka shchodo korystuvannya zemlyamy lisohospodarskoho pryznachennya v Ukrayini* [Forestry and state policy on forest land use in Ukraine]. «*Economy of Ukraine*» № 7, pp. 70–79 (In Ukr.).
18. Law of Ukraine «On the National Program of Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union» No. 1629-IV of 04/11/2018 (In Ukr.).
19. Drebot, O. (2015). *Lisy ta lisivnytstvo v Ukrayini: stan i ekonomichni naslidky zemlekorystuvannya u dzerkali chasu* [Forests and forestry in Ukraine: state and economic consequences of land use in the time mirror]. *Journal of the Economy of Ukraine*, № 1. pp. 82–94 (In Ukr.).

20. Furdychko, O. (2013). *Pytannya ekonomiky zemlekorystuvannya i protses vedennya lisivnytstva v zakonodavstvi Ukrainy* [Issues of land use economics and the process of forestry management in Ukrainian legislation]. *Ukraine economy*, № 5, Pp. 56–65 (In Ukr.).
21. Furdychko, O., Drebot, O. (2012). *Lisovyy sektor ekonomiky Ukrainy: problemy i perspektyvy rozvytku* [Forest Sector of Ukrainian Economy: Problems and Prospects for Development] *Economy of Ukraine*, № 2, Pp. 70–74 (In Ukr.).
22. Charter of 28 September 1991 On Forests. The Seimas Office. 1991 № 101 Art. 444.
23. Ukrainian Forestry: Challenges and Prospects. (2003). Interagency Analytical and Advisory Council on Productive Forces Development and Industrial Relations. Edited by Academician of NAS of Ukraine, People's Deputy of Ukraine Yukhnovskiy, I. *Printed at the BCC printing house*. Kyiv. P. 58, 171–174. (In Ukr.).

Authors

Furdychko Orest Ivanovych — Doctor of Economics, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Director, Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Ukraine, 03143, Kyiv, 12 Metrologichna St.; e-mail: agroecologynaan@gmail.com).

Bodnar Volodymyr Nalkovych — postgraduate Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Ukraine, 03143, Kyiv, 12 Metrologichna St.; e-mail: bondarvolodymyr@gmail.com).

УДК 332.41.52

<https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2019.199074>

ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

С.М. Данькевич

кандидат сільськогосподарських наук,

*докторант, Інституту агроекології і природокористування НААН
(Україна, м. Київ, e-mail: agroecologynaan@gmail.com)*

Проведено аналіз наукових основ та стану щодо фінансового забезпечення використання земель лісогосподарського призначення. Визначено, що на останній час потенціал фінансово-економічних передумов забезпечення збалансованого рівня лісогосподарського землекористування в Україні використовується не на достатньому рівні. Досвід Польщі щодо принципів організації фінансування лісогосподарського землекористування свідчить, що використання земель лісогосподарського призначення є фундаментальним фінансовим ресурсом, тоді як в Україні внаслідок впливу організаційно-економічних, інституціональних та правових факторів функціональне використання цього інструменту досить обмежене. Запропоновано та науково обґрунтовано теоретичні підходи з розширення та активізації фінансового забезпечення збалансованого використання лісогосподарських земель. Обґрунтовано високий потенціал розвитку і впровадження фінансово-економічного регулювання рентних платежів у розв'язанні проблеми досягнення збалансованого рівня лісогосподарського землекористування України, що необхідно засновувати на інституціонально-правовій платформі розбудови рентної політики. Обґрунтовано залежність досягнення збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення від фінансового забезпечення за рахунок максимізації прибутку при створенні відповідного податкового клімату, що потребує державного регулювання. Обґрунтовано необхідність функціонування Державного фонду розвитку лісового господарства, що забезпечить впровадження заходів з досягнення збалансованого використання земель лісогосподарського призначення.

Ключові слова: *землі лісогосподарського призначення, фінансування, рентна плата, фінансово-економічні інструменти, збалансоване землекористування.*

Постановка проблеми. Досягнення збалансованого використання земель лісогосподарського призначення забезпечується через залучення різних видів фінансово-економічних

інструментів, проте ефективність їх залучення залежить не лише від правильності вибору пріоритетів, а також і від фінансової підтримки, що є достатньо складним завданням за існуючих